Helsingin Työväenopisto syksy 2024 **Naiset toimijoina sodissa ja sotien jälkeen**

tiistai 17.9. klo 17-18:30

Pirjo Kaihovaara: Tasa-arvon, hyvinvointiyhteiskunnan ja rauhan puolesta. Vasemmistolaisen naisliikkeen vaiheita (SNDL ja Uusi Nainen)

(dia 1)

Käsittelen luennossani vasemmistolaisen naisliikkeen vaiheita nojautuen useiden tutkijoiden teoksiin. En ole itse juurikaan tutkinut naisliikettä, mutta liikkeen historia on tullut tutuksi muistelmien, järjestöjen arkistojen ja valokuvakokoelmien kautta.

Tutkijoista minun on kiitettävä mm. Elina Kataista, Maria Lähteenmäkeä, Marjaliisa Hentilää, Irma Sulkusta, Päivi Uljasta ja monia muita. Naisten omista kokemuksista ja kertomuksista kootut teokset ovat usein kuvaavampia kuin varsinaiset tutkimukset. Tällainen on esimerkiksi vuonna 1960 julkaistu Huomenen tiellä. Elämäkerrat ovat myös oivallisia lähteitä naisliikkeen tutkijalle.

Yhteen reilun tunnin luentoon on mahdotonta koota enempää kuin pieni raapaisu naishistorian laajasta kentästä.

Painotan esityksessäni Suomen Naisten Demokraattisen Liiton historiaa. Sosialidemokraattisen Naisliiton historian käsittelyn liittäminen samaan luentoon olisi vaatinut useamman tunnin käsittelyn. Maria Lähteenmäen Vuosisadan naisliike vuodelta 2000 on hyvä esitys sosialidemokraattisten naisten historiasta.

(dia 2)

Kuten tiedätte, vasemmistolainen naisliike ei sotien jälkeen noussut tyhjästä. Pyrin tarkastelemaan naisliikettä seuraavan jaksottelun kautta:

(dia 3)

- Työläisnaistoiminnan juuret vanhan työväenliikkeen ajoilta
  Alkuvaiheet, äänioikeustaistelu ja toiminta vuoteen 1918
- Ennen sotia vallinnut tilanne vasemmistolaisen naisliikkeen osalta
  1920-luku – jako kahtia
  1930-luku ja sota-aika
- Uusi aika – uusi nainen sotien jälkeen monine ristiriitaisuuksineen
  SNDL:n perustaminen ja toiminnan alkuvuodet
- Naisten monipuoliset tavoitteet ja tehtävät hyvinvointiyhteiskunnan rakentamiseksi 1940-1960 -luvuilla
- Naiset rauhantyössä
- Uusia tuulia toiminnassa 1960-luvulta alkaen
- Uusi Nainen lehden merkitys
- 1990-luvun murros vasemmistoliiton naisjärjestö ja vasemmistofeministinen verkosto

Kiinnitän huomiota erityisiin murroskohtiin, joissa vasemmistolainen naisliike muokkautuu suhteessa ympäröivään tilanteeseen, eri toimijoihin ja hakee omaa suuntaansa.

Työläisnaistoiminnan juuret vanhan työväenliikkeen ajoilta

Alkuvaiheet, äänioikeustaistelu ja toiminta vuoteen 1918

(dia 4)

Naisten yhteiskunnallisen aktiivisuuden kasvu ja järjestäytyminen 1800-luvun lopulla liittyvät vahvasti ajan muihin ilmiöihin. Raittiusliike ja nuorisoseuraliike sekä nouseva työväenliike vetivät puoleensa tuhansia naisia. Työväenyhdistyksiin perustettiin käsityö- ja ompeluosastoja, joiden taloudellinen tuki järjestöille oli huomattava. Helsingin Työväenyhdistyksenkin naiset olivat käsityöosastonsa kautta tukemassa Siltasaaren graniittipalatsin rakentamista. [1]

Työläisnaisten lukumäärä[2] oli kasvanut kaupungeissa ja teollisuuskeskuksissa, ja he heräsivät puolustamaan oikeuksiaan monella saralla. Syntyi naisten ammattiosastoja ja naiset olivat aktiivisia myös puhuja- ja keskusteluseuroissa. HTY:n 25-vuotishistoriikissa mainitaan puhujaseurasta, että ”Naiset pitivät siellä aikamoista metakkaa siitä ijankaikkisesta naisten sorretusta asemasta ja prostitutsioonikysymys oli jos toisenkin vatvonnan alaisena.”[3]

Oltiin kaukana tuntemattomaksi jääneen miestoverin tokaisusta ”Teillen naiset kuuluu koti ja kahvi, meillen kokoukset ja viina.”[4]

Naisten järjestäytymisen määrällinen läpimurto tapahtui vuosien 1900 ja 1906 välillä.[5] Irma Sulkusen mukaan työläisnaisten yhteiskunnallinen aktiivisuus suuntautui vahvimmin niin kutsuttuihin kansanliikkeisiin, miesten ja naisten yhteisjärjestöihin eikä niinkään naisasialiikkeen järjestöihin. 1900-luvun alkua leimasi Venäjän yritys kiristää otettaan Suomesta, ns. bobrikovilainen sortokausi. Se nostatti Suomessa vastarintaa ja vaikutti kansanliikkeiden toimintaan.

Suomessa kokonaisjärjestäytymisessä oli omat piirteensä. Sulkusen mukaan eri taustoista tulevat naiset verkostoituivat ja vahvistivat uuden ihmiskäsityksen ja kansalaisidentiteetin muodostumista. Vaatimus yleisestä ja yhtäläisestä äänioikeudesta saatiin läpi sukupuoliriidattomana yhteisvaatimuksena. Naisten äänioikeuden toteutuminen Suomessa ”etuajassa” v.1906 on vieläkin ylpeyttä herättävä asia..Sulkusen mukaan taustalla oli vanha maaseutumainen kollektiivinen perinne, jossa työnjako ei ollut eriytynyt. Naisten panos oli ollut merkittävä ja oikeutti äänioikeuteen myös uuden kansalaisyhteiskunnan rakentamisessa.[6]

---

[1] Kilpi 1953, 13-18.
[2] Syinä mm. maaseudun tuotanto- ja väestörakenteen muutos, elinkeinovapaus, irtolaisasetuksen muutos, palvelupakon poistuminen, tilattoman väestön kasvu, ks. Sulkunen 1991, 36.
[3] Kilpi 1953, 19-20.
[4] Katainen 1994, 186.
[5] Sulkunen 1991, taulukot 39-40.
[6] Sulkunen 1991, 68-73.

1900 perustettu Työläisnaisten liitto (vuodesta 1906 Sosialidemokraattinen naisliitto) käsitteli perustamiskokouksessaan 12 keskustelukysymystä, joista puolet käsittelivät naisten järjestäytymistä ja heihin kohdistuvaa valistustyötä ja toinen puoli naisten työoloja, työpäivän pituutta ja muita työhön liittyviä kysymyksiä.[7] Liiton alkuvuosia leimasi pienet resurssit ja ammatillisten naisten ja poliittista toimintaa korostavien naisosastojen yhteiselo.

Äänioikeustaistelussa tuli selvä pesäero Naisasialiitto Unionin ja Työläisnaisliiton välille syksyllä 1904. Työläisnaiset korostivat työväestön vaatimusta yleisestä ja yhtäläisestä äänioikeudesta porvarilliset naiset olisivat tyytyneet rajoittamaan äänioikeutta.[8] Sanomalehdissä tämä näkyi keskusteluna kokouksissa. Naisasialiitto Unioni puolsi suurlakkoon asti äänioikeuden perustamista taloudelliseen tilanteeseen ja vastusti rahvaan naisen äänioikeutta.[9] Suurlakko oli puristus, joka viimeisteli tien yleiseen ja yhtenäiseen äänioikeuteen.

(dia 5)

Ensimmäisissä vaaleissa valittiin 80 sosialidemokraattisen puolueen edustajaa, heidän joukossaan 9 naista. Porvarilliselta puolelta valittiin 11 naista.[10] Porvarilliset naiset tekivät naisten oikeudellista asemaa koskevia aloitteita enemmän kuin työväenpuolueen naisedustajat, mutta sosialistisen naisten aloitteet koskivat mm. aviovaimon toimivaltaa ja oikeutta lapsiinsa (Anni Huotari), samapalkkaisuutta miesten kanssa (siis jo silloin!), aborttilakia, äitiysvakuutuslakia, aviottomien lasten aseman parantamista. Näiden kysymysten puolesta kamppailtiin vuosien ajan.[11] Naisen naimaiän korottaminen 15 vuodesta 18 vuoteen (Maria Laine) saatiin läpi v.1908.[12]

(dia 6)

Naisasiasta myös keskusteltiin paljon eduskunnassa ja lehdistössä. Sylvi-Kyllikki Kilpi tiivistää: ”Suurimmissakaan työläisnaisliiton osastoissa ei koskaan ole keskusteltu teoreettisesti naisasiasta niin paljon kuin yksikamarisen eduskunnan ensimmäisinä vuosina.”[13]

Äänioikeustaistelu oli kasvattanut työläisnaisten järjestäytymistä. Ensimmäisten vaalien jälkeen eduskuntatyöhön koettu pettymys käänsi suunnan. Suomen Sosialidemokraattisen Naisliiton jäsenmäärä väheni lähes 3000 jäsenestä 1400 jäseneen vuoteen 1914 mennessä.[14] Naiset osallistuivat kuitenkin sosialidemokraattisen puolueen toimintaan, naisliitto harrasti julkaisutoimintaa ja järjesti luentoja.[15]

Vaikka Suomen työläisnaisliike ei ollut kovin vahva, osallistuivat sen edustajat ensimmäiseen kansainvälisen työläisnaisliikkeen kokoukseen Kööpenhaminassa v. 1910.

---

[7] Kilpi 1953, 44.
[8] Koskinen 1997, 32; Huomenen tiellä 1960, 30-31.
[9] Rötkö 2023, 28.
[10] Huomenen tiellä 1960, 32-33.
[11] Kilpi 1953,100-101; Huomen tiellä 1960, 32-33; Demokraattisen naisliikkeen historia, Sirolan kirjeopisto 1963, 18.
[12] Katainen 1997, 55.
[13] Kilpi 1953, 96.
[14] Koivumäki 1980, 468.
[15] Kilpi 1953,142-143.

Suomesta kokoukseen osallistuivat Hilja Pärssinen, Miina Sillanpää, Aura Kiiskinen, Hilda Herrala ja Ida Aalle-Teljo varsinaisena edustajana. Kööpenhaminassa Hyväksyttiin mm. vaatimus naisten taloudellisesta tasa-arvosta, sama palkka samasta työstä. Myös rauhan kysymykset olivat esillä. Tehtiin päätös alkaa viettää kansainvälistä naistenpäivää. Suomessa päivää vietettiin ensimmäisen kerran 8.3.1914.[16]

Ensimmäisen maailmansodan vuodet muistetaan elintarvikepulan aikana. Jännitteet kasvoivat sekavissa oloissa. Vuonna 1916 työväenpuolueen listoilta valittiin 17 naista eduskuntaan, mutta Kerenski hajotti eduskunnan eikä uusissa vaaleissa menestytty. Naisjärjestöissä alkoi v. 1917 maaliskuun vallankumoustapahtumien edistyessä vilkas toiminta. Esimerkiksi Helsingin poliisiasemalle perustettiin ”järjestyskunnan naisvaliokunta”, jonka jäsenet olivat etupäässä HTY:n naisosaston jäseniä. [17]

Vuoden 1917 lopulla naisliiton julistukset ottivat kantaa vastustaakseen suojeluskuntien julistamista hallituksen joukoiksi. Julistus kuului: ”Sotalaitosta vastaan Työläisnaiset puhukaa”.[18]

Mutta sisällisota kauhuineen oli edessä.

(dia 7)

En tässä yhteydessä käsittele työläisnaisten toimintaa ja kohtaloita sisällissodassa laajemmin. Naisliitto ei aktiivisesti kehottanut osallistumaan vallankumoukseen. Marraskuun yleislakon aikana 1917 se oli julkaissut kiertokirjeen, jossa se kehotti ”köyhälistönaisia olemaan valveilla ja tietoisia luokkansa vapaustaistelusta.”[19] Kun sota syttyi, olivat naiset mukana muonituksessa ja sairaanhoitajina. Suomen punakaarteihin liittyi noin 2000 naista, pääosin sosialidemokraattisesta nuorisoliitosta.[20] Punaisia naisia kuoli tai katosi yli 700. Teloituksissa kuoli 428 naista. Nelisen tuhatta naista sai tuomion valtiorikosoikeuksissa sodan jälkiselvittelyissä. Monet työläisnaisaktiiveista pakenivat Venäjälle. [21]

Ennen sotia vallinnut tilanne vasemmistolaisen naisliikkeen osalta

1920-luku – jako kahtia

(dia 8)

Sisällissodan jälkimainingeissa kauhujen, puutteen ja kurjuuden kesän jälkeen järjestötoiminta alkoi kuitenkin salaa elpyä. Työläisnaisliiton liittotoimikunta kokoontui joulukuussa 1918. Vakinaisista jäsenistä oli jäljellä vain kaksi naista. Naisten toiminta

[16] Lähteenmäki 2000, 64; Demokraattisen naisliikkeen historia, Sirolan kirjeopisto 1963, 19.
[17] Kilpi 1953, 148-149.
[18] Lähteenmäki 2000, 78.
[19] Lähteenmäki 2000, 75.
[20] Lähteenmäki 2000, 81.
[21] Lähteenmäki 2000, 92-93, 98.

saatiin kuitenkin alkuun. Vuoden 1919 lopulla osastoja oli jo 81.[22] Kevään 1919 vaaleissa eduskuntaan oli valittu 10 sosialistista naista.[23]

Pian tapahtui kuitenkin hajaannus niin Sosialidemokraattisessa puolueessa kuin naisliitossakin. Sitäkään en ryhdy tässä tarkasti käsittelemään. Lyhyesti sanoen erimielisyyksiä syntyi sodan oikeutuksesta, päiväkotikysymyksestä, suhteesta Sosialidemokraattiseen puolueeseen ja naisten erilliseen piiritoimintaan.[24] Kun Sos.dem.puolue otti tuomitsevan kannan Suomen luokkasotaan, kielteisen kannan Neuvosto-Venäjään ja asettui luokkasovittelun kannalle, päätti vasemmistolaisenemmistöinen Naisliiton toimikunta joulukuussa 1920 kehottaa osastojaan eroamaan Sos.Dem. puolueesta ja liittymään perustettuun Sosialistiseen Työväenpuolueeseen.[25] (dia 9)

Suuntaa ja esimerkkiä näytti HTY:n naisosasto.[26] Sosialistisen Työväenpuolueen yhteyteen perustettiin työläisnaisten valistusneuvosto ja myöhemmin Kominternin ohjeiden mukaisesti naissihteeristö.[27]

Naisliiton liittotoimikunnan oikeistosiiven jäsenet perustivat keväällä 1921 oman liittonsa, Suomen Työläisnaisliiton, josta myöhemmin tuli Suomen Sosialidemokraattinen Työläisnaisliitto.[28]

(dia 10)

Vasemmistolaisen vanhan Sos.dem. Naisliiton viimeinen edustajakokous pidettiin toukokuussa 1923. Sen puitteissa toimi erilaisia kerhoja ja naisjaostoja. Elokuussa samana vuonna viranomaiset lakkauttivat Sosialistisen Työväenpuolueen ja sen mukana Sos.dem. Naisliiton sekä niiden lehden Työläisnaisen. Oikeuden päätös vahvistettiin vuoden kuluttua Turun Hovioikeudessa. Toimihenkilöt saivat tuomioita.[29]

1920-luvulla tärkeässä osassa oli työläis- ja talonpoikasnaisten edustajaliike, jolla ei ollut varsinaista järjestörakennetta. Yhteisiin edustajakokouksiin valittiin edustajat työpaikoilta tai kyläkokouksissa. Työväen paikallisjärjestöjen ja vaalikomiteoiden naisjaostot toimivat aloitteentekijöinä. Edustajakokousliikekin jouduttiin lopettamaan 1930 lapualaisvainon oloissa.[30]

Työläisnainen –lehti oli alkanut ilmestyä pitkän katkon jälkeen 1920, ja se oli toiminut Sos.dem. Naisliiton äänenkannattajana. ”Epätoivo ja mielenmasennus älköön saako sijaa ainoassakaan työläisnaisessa”, julisti lehden pääkirjoitus. Lehden mainoksen mukaan se pyrki syventämään sosialismia ja käsittelemään yhteiskunnallisia, ammatillisia ja järjestötyötä koskevia kysymyksiä. Luvattiin, että sisällön vaihtelevuuden takaavat ”sosialistiset kynäniekat kaunokirjallisuuden ja runojen muodossa.” [31]

---

[22] Kilpi 1953, 166; Lähteenmäki 2000, 99-101.
[23] Kilpi 1953, 169.
[24] Lähteenmäki 2000, 102.
[25] Huomenen tiellä 1960, 69.
[26] Kilpi 1953, 172.
[27] Katainen 1994, 21-22; Lähteenmäki 2000, 111.
[28] Lähteenmäki 2000, 111-114.
[29] Huomenen tiellä 1960, 73.
[30] Demokraattisen naisliikkeen historia, Sirolan kirjeopisto 1963, 39.
[31] Koivumäki 1980, 469.

Työläisnainen–lehti lakkautettiin, mutta jo vuotta myöhemmin 1924 alkoi ilmestyä Naistyöläinen –niminen lehti. Lokakuusta 1925 lehteä julkaistiin nimellä Työläis- ja Talonpoikaisnaisten lehti. Se ilmestyi kerran kuussa ja julkaisi myös erikoisnumeroita omistettuina mm. punaorvoille, kansainväliselle naistenpäivälle, työnjuhlalle ja valistusviikolle. Lehti ilmestyi viimeisen kerran kesäkuussa vuonna 1930. Lapuan Liikkeen painostuksesta säädettiin tasavallan suojelulaki, jonka nojalla työväenjärjestöihin kohdistui vainotoimia. Viranomaiset sulkivat OY Työn kirjapainon, jossa lehteä oli painettu. Lehden vastaava toimittaja Ida Reijonen tuomittiin vankeuteen.[32]

1930-luku ja sota-aika

(dia 11)

Lukuisten vangitsemisten takia vasemmistolainen naisliike joutui hakemaan uusia toimintamuotoja. Toimittiin ammattiosastoissa, avustettiin poliittisia vankeja (Valtiollisten Vankien Huoltoyhdistykset (1920-luku), Vankien Apu, julkinen järjestö, MOPR eli Kansainvälinen Punainen Apu, maan alla) ja osallistuttiin rauhanliikkeeseen (Rauhanliitto, Kansainvälinen Naisten Rauhan ja Vapauden Liitto), ihmisoikeusliikkeeseen (Ihmisoikeusliitto, joka keräsi lähes 130 000 nimeä kuolemanrangaistusta vastustavaan adressiin) ja osuustoimintaliikkeeseen (Naiset mukaan).[33]

Monet vasemmistolaiset siirtyivät 1930-luvulla toimimaan sosialidemokraattisiin järjestöihin, kun vasemmistolaiset järjestöt lakkautettiin. Anna-Liisa Hyvösen arvion mukaan naistoiminnassa näin ei tapahtunut. ”Sos.demien naisjärjestö kehittyi rauhassa…ns. epäsuoran poliittisen toiminnan ja omaehtoisen sosiaalisen ja kotitaloudellisen valistustyön järjestämiseen. Siten syntyi äitien lomakoteja ym., kaikkea sitä mihin sai valtionapua. Tämä toiminta johtikin sitten sodan sytyttyä koko naisliiton asevelisosialismin tielle.” ”Sodan loppupäivinä (Sos.dem.) naisliiton vasemmistolaisimmat etunenässään Sylvi-Kyllikki Kilpi siirtyivät rauhanopposition kannalle. Näistä naisista osa siirtyi sodan päätyttyä SNDL:oon.”[34]

Monet vasemmistolaisen naisliikkeen aktiivit osallistuivat Suomen Kommunistisen Puolueen maanalaiseen toimintaan ja saivat siellä myös vaikutusvaltaa. Vankilaan jouduttuaan he verkostoituivat ja opiskelivat salaa yhteiskunnallisia asioita. Monesti samat naiset joutuivat sotien aikana turvasäilöön, josta he vapautuivat vasta rauhansopimuksen perusteella.

On huomattava, että vain pieni osa vasemmistolaisesti suuntautuneista naisista otti osaa maanalaiseen toimintaan. Suurin osa toimi 1930-luvun vaikeina vuosina ja sodan aikana itsekseen eri kansalaisjärjestöissä ja kansanrintamaliikkeessä.[35]

Valtava joukko naisia keskittyi selviytymään ja pitämään huolta perheistään sotien aiheuttaman puutteen oloissa. Suuri joukko naisia asettui tekemään ns. miesten töitä, millä oli merkitystä naisten myöhemmälle emansipoitumiselle.

---

[32] Koivumäki 1980, 470
[33] Katainen 1994, 38-42.
[34] SNDL:n esittely pidetty Sirola-Opistossa 5.5.1971, Anna-Liisa Hyvösen arkisto Ca, kansio 4, KansA.
[35] Katainen 1994, 53 viite 80; Huomenen tiellä 1960, 94-95.

Maassa vallinnut ilmapiiri ei suosinut vasemmistolaista ajattelua ja toimintaa. Esimerkiksi monet porvarillisesti suuntautuneet naistenlehdet (Kotiliesi, Emäntä) levittivät ns. kotitalousideologiaa. Maailmansotien välisenä aikana vahvasti nousseen suuntauksen taustalla oli kaksijakoisen kansalaisuuden idea ja äitiyden ja perheenemännyyden korostaminen naisen ensisijaisena tehtävänä ja kutsumuksena.[36] Seija Aunilan väitöskirjan mukaan Kotiliesi-lehdessä oli sodan aikana vallalla sodan oikeutusta, kansakunnan säilymistä ja uhri-sankari ajattelua vahvistava yhteisen kokemuksen painotus.[37] Ajan sotaisa henki ja yltiöisänmaallisuus olivat vasemmiston naisille kuitenkin enimmäkseen vieraita. Monet työläisnaiset eivät olleet innostuneita lottajärjestön toiminnasta, vaikka 240 000 jäsenen joukkoon mahtui toki työläisnaisiakin. Lottahenkisyyden ja uuden vasemmistolaisen naisliikkeen vastakkaisuus näkyi myöhemmin mm. SNDL:n perustavassa kokouksessa.[38]

Uusi aika – uusi nainen sotien jälkeen monine ristiriitaisuuksineen

Suomen Naisten Demokraattisen Liiton perustaminen ja toiminnan alkuvuodet

(dia 12)

Välirauhansopimuksen solmiminen syksyllä 1944 käynnisti poliittisen ja yhteiskunnallisen muutoksen Suomessa. Järjestökenttä muovautui uuteen uskoon. Kommunistinen puolue aloitti julkisen toimintansa lokakuussa. Muutaman viikon kuluttua perustettiin Suomen Kansan Demokraattinen Liitto. Molempien johdossa oli joukko vahvoja naisia, jotka olivat kouliutuneet 1920- ja 1930-lukujen aatteellisessa ja toiminnallisessa ympäristössä. Miesten ja naisten yhdenvertaisuus oli ollut periaatteena ja monet olivat saaneet ”koulutuksen” järjestöelämään omistautumiselle vankiloissa. Sota-aika oli muutenkin siirtänyt vastuuta naisille. Nyt monet maanalaisella kaudella mukana olleet naiset kokivat, että heitä tarvittiin ennen kaikkea puoluetyössä.[39]

Paikallistasolla naiset jätettiin kuitenkin syrjään puoluetyöstä niin piiritoimikunnista, jaostoista kuin osastojen johtotehtävistä. Naisia haluttiin sen sijaan joukkotyöhön. Eri tasoille perustettiin naisjaostoja järjestämään, johtamaan ja valvomaan naistyötä ”yhteiskunnallis-taloudellisen elämän kaikilla alueilla” naistyösuunnitelman mukaisesti.[40]

Elina Kataisen mukaan joulukuussa 1944 perustettu Suomen Naisten Demokraattinen Liitto (SNDL) oli ”puolueen naistyökuviossa jonkinlainen lieveliike, jonka tuli tavoittaa perheenäidit, pienviljelystilojen emännät ja naiset, jotka tunsivat epäluuloja kommunisteja kohtaan.” Liiton epäpoliittiset toiminnot kuten käsityökerhot ja kakkukurssit voisivat olla omiaan naisten kypsyttämiseksi yhteiskunnallis-poliittiseen toimintaan. Kommunistisen naisjaostojen tuli siis ohjata SNDL:n paikallisosastojen perustamista ja toimintaa.[41]

---

[36] Turunen 2014, 2, 38–56.
[37] Aunila 2020, 284.
[38] Eräät lottahenkiset naiset yrittivät takapenkillä laulaa ”Kytösavun aukeilla mailla on kansa”, jonka muu yleisö hukutti laulamalla Kansainvälistä, Huomenen tiellä 1960, 173.
[39] Katainen 1994, 59-61.
[40] Katainen 1994, 62-63.
[41] Katainen 1994, 63-65.

Naisliiton perustavaa kokousta valmisteleva toimikunta oli pääosin koottu vankilan toveripiiriin kuuluvista naisista.[42] SNDL:n perustava kokous 3.12.1944 kokoontui Kirjan talolla. Neljä-viisi sataa naista oli läsnä. Mirjam Suvannon kuvauksen mukaan läsnä oli myös muutamia lottahenkisiä nuoria naisia, jotka yrittivät takapenkillä laulaa fasismia ja sotahenkeä ilmentävää ”Kytösavun aukeilla mailla on kansa” laulua. Muu kokousväki aloitti ”Kansainvälisen”, laulaen ”Ja huomispäivänä kansat on veljet keskenään”. Tyyne Tuomisen mukaan muutakaan ei siihen hätään keksitty. Eihän naisten marssia vielä ollutkaan. Siihen kuitenkin loppui takapenkkiläisten laulu.[43]

Uuteen naisliittoon liittyi paljon rauhantahtoisia, fasismia vastustaneita kansannaisia. Heidän puoluetaustansa vaihteli. Yleisdemokraattiset sosiaaliset kysymykset olivat päällimmäisinä. Naiset kokoontuivat toistensa kotona. Tilaa ei ollut paljon, esimerkiksi näytelmäharjoituksien ajaksi huonekalut piti siirtää ulos.[44]

Liiton ensimmäisenä puheenjohtajana toimi Anna Nevalainen ja sihteerinä Saara Tuominen, vuodesta 1945 Helvi Laine. Piirieliminä toimivat aluksi SKDL:n piiritoimikuntien naisjaostot.[45] Rahaa toiminnalle oli vähän. Ruotsin naiset lahjoittivat toimistoon kirjoituskoneen.

(dia 13)

Liiton toimintakertomuksessa 1944-1946 todetaan, että tehtävissä on korostunut ”naisten omintakeinen järjestötyö, koska yhteiskunnallistaloudellisista olosuhteista johtuen esiintyy edelleen n.s. naiskysymys.” Toisaalta todetaan, että ”toiminta ei ole …kiihkonaisellista ja vain naisten asiain ajamista, vaan…tahdotaan kiinnittää naistenkin huomio yhteiskunnallisiin kysymyksiin.”[46]

(dia 14)

Alkuvuosina vasemmiston naistoiminnan kenttä oli kirjava. Oli eri järjestöjen eli SKDL:n ja ammattiliittojen alaisuudessa toimivia naisjaostoja, ja toisaalta naisliiton osastoja. Monesti samat naiset toimivat näissä eri organisaatioissa. Vähitellen toiminta keskittyi SNDL:n järjestöihin. Vuonna 1946 liitossa oli jo 102 osastoa ja jäseniä 13 000. SKDL:n naisjaostoja oli tässä vaiheessa 78 kappaletta.[47]

(dia 15)

Sotien jälkeen vähemmän kuin kolmannes väestöstä asui kaupungeissa. Tämä merkitsi sitä, että naisten saaminen mukaan toimintaan vaati paljon matkustelua ja yhteyksien luomista. Naisaktivistit ajelivat pitkin kyliä polkupyörällä ja hankkivat jäseniä, mainostivat opintotilaisuuksia, kursseja ja keräsivät lehtitilauksia.

(dia 16) (dia 17)

---

[42] Perustavaa kokousta valmistelevan kokouksen pöytäkirja 19.11.1944, SNDL:n arkisto, KansA.
[43] Suvanto, Mirjam: Tie avartuu., katsaus naisliikkeeseen sotien väliseltä ajalta, Huomenen tiellä. Suomen; työläisnaisliikkeen 60-vuotisjuhlakirja, Tampere 1960, 173; Tyyne Tuomisen haastattelu ks. Arja-Anneli Tuominen Naisliittolaisten puheenvuoroja SNDL:n juhlavuonna. Uusi Nainen 8/74.
[44] Tyyne Tuomisen haastattelu ks. Arja-Anneli Tuominen Naisliittolaisten puheenvuoroja SNDL:n juhlavuonna. Uusi Nainen 8/74.
[45] SNDL:n toimintakertomus 3.12.1944-1.6.1946, 3-5. SNDL:n arkisto, KansA.
[46] SNDL:n toimintakertomus 3.12.1944-1.6.1946, 3. SNDL:n arkisto, KansA.
[47] SNDL:n toimintakertomus 3.12.1944-1.6.1946, 6. SNDL:n arkisto, KansA.

SNDL alkoi julkaista v. 1944 naisille suunnattua lehteä, joka sai nimekseen Uusi Nainen. Naisen asemaa oli käsitelty lukuisissa kirjoituksissa jo 1800-luvun lopulta. Uusi Nainen –lehden ensimmäinen päätoimittaja Lyyli Heinonen (päätoimittaja 1945-1950) oli perehtynyt pyrkimyksiin ”uuden ihmisen” ihanteen luomiseen. Kirjoituksia oli ollut 1920-luvulla Työläis- ja talonpoikaisnaisten lehdessä. Mallia otettiin Neuvosto-Venäjällä ja muuallakin kehitellyistä utopioista. ”Kaunis, puhdas, menevä, rohkea ja urheilullinen” ”Uusi Nainen” oli tarkoitus synnyttää samapalkkaisuuden , työajan lyhentämisen, sosiaaliturvan ja julkisten palvelujen kehittämisen sekä kotitaloustyön ammatillistamisen ja rationalisoinnin avulle.[48]

(dia 18)

Kun vasemmiston naiset olivat jo nuoruudessaan omaksuneet ”Uuden Naisen” ihanteen, ei ihme, että he pyrkivät toteuttamaan sitä sotien jälkeen uutta naisliittoa kehittäessään. Elina Kataisen mukaan SNDL:n ”Uusi Nainen” –ihanne on ymmärrettävä ideaksi, jonka ympärille saattoi rakentaa erilaisia poliittisia projekteja suomalaisista lähtökohdista.[49]

Uusi Nainen –lehti löysi nopeasti lukijakuntansa. Kesäkuussa 1945 levikki oli 11 500 lehteä kuukaudessa.[50] Toki tulos ei tullut itsestään. Naiset kiertelivät aktiivisesti keräämässä tilauksia ja samalla levittämässä tietoja liiton toiminnasta.

Vuosien 1945-1950 naisten toiminnoissa toistuvat erilaiset kurssit: tallukkakurssit, lampunvarjostinkurssit, äitileirit ja äiti-lapsileirit sotien koettelemille äideille ja orpojen yksinhuoltajille. Kurssien avulla tavoiteltiin myös järjestöihin kuulumattomia naisia.

Perinteiset vappu- ja äitienpäiväjuhlat, opintotilaisuudet ja vaalikampanjat olivat osa työsarkaa. Naisliiton perusjäsenistöstä suurin osa oli työläisnaisia ja työläiskotien äitejä. Maaseudun maataloudessa työskentelevistä ja pienviljelijänaisista tavoitettiin vain pieni osa.[51]

SNDL aloitti myös pian perustamisensa jälkeen kansainvälisen toimintansa, mm. neuvostonaisten kanssa oli yhteyksiä. Vuonna 1945 perustettiin Naisten Kansainvälinen Demokraattinen Liitto. NKDL piti kongressin, johon osallistui naisjärjestöjä 39 maasta. Liiton vuoden 1948 kokousta suunniteltiin pidettäväksi Helsingissä, mutta NKDL perui aikeen Suomen poliittisen tilanteen muututtua vuonna 1948.[52]

Naisten monipuoliset tavoitteet ja tehtävät hyvinvointiyhteiskunnan rakentamiseksi

1940-1960-luvuilla

(dia 19)

SNDL oli liittona aktiivinen yhteiskunnallisissa kysymyksissä yhdessä muiden järjestöjen kanssa: Huomion kohteena olivat kunnalliset huoltolaitokset, vapaa huoltotyö, kansanhuollolliset kysymykset, äitiys- ja lastenhuolto sekä terveydenhuolto, jotka kaikki

[48] Katainen 1994, 30-31.
[49] Katainen 1994, 100.
[50] SNDL:n toimintakertomus 3.12.1944-1.6.1946, 14. SNDL:n arkisto, KansA.
[51] SNDL:n toimintakertomus 3.12.1944-1.6.1946, 7-14. SNDL:n arkisto, KansA.
[52] Katainen 1994,145-147.

olivat sotien jälkeen paineen alaisina. Tulevaisuuden tehtäviin oli kirjattu mm. peruskoulu –ajatus olemassa olevan kaksijakoisen koulun sijaan.[53]

Tavoitteina olivat vuodesta 1945 lähtien mm. äitiys- ja suojelulain aikaansaaminen, samapalkkaisuus, lasten päivähuolto, leskien ja orpojen olojen parannukset. Valtiollisissa vaaleissa oli omia tunnuksia. Järjestettiin mm. lomaleirejä. Yhteistyötä tehtiin mm.1945 perustetun Parasta Lapsille –järjestön kanssa.[54]

Elinehtojen ja sosiaalisten oikeuksien puolesta toimittiin monella tavalla. Esimerkiksi vuonna 1950 tuettiin lakkolaisia järjestämällä heille ruokatarpeita ja ruokaa, noin 200 000 ruoka-annosta. Kamppailtiin myös eläketurvan saamiseksi kansaneläkelain ulkopuolisille, kiinnitettiin huomiota lastenkodeissa esiintyneisiin epäkohtiin ja kodittomuuteen, tuettiin SKDL:n eduskuntaryhmän aloitteita mm. samapalkkaisuuden aikaansaamiseksi, synnytysloma- ja päiväkotikysymyksessä ja sosiaalisen turvallisuuden parantamiseksi.[55]

Naisliiton tavoitteita kirjattiin Naisten Oikeuksien kirjaan NKDL:n v.1952 YK:lle esittämän lausunnon innoittamana. Allekirjoituksia saatiin v. 1953 yli 33 000. Tämä kampanjan pohjalta syntynyt Naisten Oikeuksien julistus hyväksyttiin liittokokouksessa v. 1955.[56]

(dia 20)

Samapalkkaisuusvaatimus on ollut naisliikkeelle ikuisuuskysymys, joka ei vieläkään ole täysin toteutunut. 1950-luvulla sen puolesta kampanjoitiin useina vuosina. Edistystä tapahtui muutamissa asioissa: Lapsilisälain huononnus torjuttiin. SKDL:n eduskuntaryhmä onnistui saamaan vanhuuseläkkeen kansaneläkelain ulkopuolelle jääneille vanhuksille ja maksullinen synnytysloma saatiin SKDL:n ja sos.dem. eduskuntaryhmän yhteistyöllä.[57]

Vaalikampanjoihin naiset osallistuivat yhdessä muiden järjestöjen kanssa. Myös valistus- ja kulttuuritoiminta olivat osa työsarkaa. Liitto julkaisi ja levitti lentolehtisiä eri aiheista. Vuonna 1952 valistuskysymyksenä oli kansallinen kulttuurimme.[58] Samoihin aikoihin sävellettiin naisliikkeen oma marssilaulu Huomenen tiellä, säveltäjä Einar Englund, sanat Elvi ja Aira Sinervo. Laulu esitettiin kulttuuripäivän kulkueessa. 1953 aloitettiin julkaista Kaunokirjallista lukemistoa.

Mutta vaikka valistustyötä tehtiin kursseilla ja opintokerhoissa, olivat ompelukerhot silti suositumpia. Kun opintokerhoja oli vuosittain parikymmentä vaihteli ompelukerhojen määrä 159 ja 223 kerhon välillä.[59]

Syyskuussa 1952 tehdyn toimintaselostuksen mukaan naisliitossa esiintyi pyrkimystä vapautua ahtaista järjestöpuitteista. Vaikka osa vanhoista järjestöaktiiveista vastusti tätä, järjestettiin tilaisuuksia ja toimintaa myös naisliittoon kuulumattomille naisille. Osastoilla oli uusia ideoita. Esimerkiksi Vaaran Ainot Ykspihlajassa lähettivät kukkatervehdyksiä

---

[53] SNDL:n toimintakertomus 3.12.1944-1.6.1946, 7,33. SNDL:n arkisto, KansA.
[54] SNDL:n toimintakertomus 1.1.1946-31.12.1948, 13-14, 29. SNDL:n arkisto, KansA.
[55] SNDL:n toimintakertomus 1949-1951, 8. SNDL:n arkisto, KansA.
[56] Katainen 1994, 275-277.
[57] Luonnos SNDL:n toimintakertomukseksi IIII-IV edustajakokousten kaudelta 1952-1955, 7. SNDL:n arkisto, KansA.
[58] SNDL:n toimintakertomus 1952-1955; Selostus syyskuussa 1952, 2. SNDL:n arkisto, KansA.
[59] SNDL:n toimintakertomus 1949-1951, 17. SNDL:n arkisto, KansA.

paikkakunnan vastasyntyneiden äideille. Oli myös hernekeittopäiviä perheiden arjen helpottamiseksi.[60]

Naisosastoja oli 1955 571 kappaletta. Samana vuonna tehdyn tarkistuksen mukaan osastoissa oli maksavia jäseniä yli 15 000.[61]

Naiset olivat aktiivisia paikallistasolla. Erilaisia kunnallispolitiikkaan liittyviä aloitteita tehtiin ahkerasti. Ne liittyivät lapsiin, nuoriin, terveydenhoitoon ja moniin muihin arkisiin asioihin.

(dia 21)

Demokraattisten naisten toiminta ei sujunut mutkattomasti. Puuttui rahaa ja muita resursseja. Naisjärjestöt järjestivät juhlia, iltamia, tanssiaisia ja myyjäisiä. Alkuvuosina viljeltiin myyntiin juureksia ja vihanneksia, kerättiin marjoja tai kaupiteltiin luutia ja saunavihtoja. Isommat osastot saattoivat perustaa kahvilan tai leipomon.[62] Myyjäiset käsitöiden kaupittelemiseksi ovat jääneet eläväksi perinteeksi. ”Akkojen arpajaiset” olivat toinen pitkäikäinen rahanansaintakeino. Välillä nimestä luovuttiin, mutta 1958 lähtien ”Akkain arpoja” taas myytiin.[63]

Toimintaa haittasivat myös erilaiset ristiriidat, joita syntyi liittotasolla SKP:n asettamien vaatimusten ja naisliiton omien toimintatapojen välillä. Eräät puolueen jäsenet moittivat naisliittoa siitä, että se oli ”rajoittunut” perheiden kysymyksiin ja huoltopulmiin eikä ”suuriin kysymyksiin” kuten palkka- ja veroasiat. Myös liiton johdossa olevia naisia valvottiin ja painostettiin Elina Katainen on kirjassaan esitellyt esimerkkejä näistä ristiriidoista.[64]

Osastoissa kamppailtiin enemmänkin vaikeiden olosuhteiden vuoksi. Maaseudulla matkat olivat pitkiä ja piirisihteerit kulkivat tapaamassa osastojen jäseniä polkupyörällä tai hiihtäen. Samalla he usein yöpyivät jäsenten kotona ja saivat konkreettisen kuvan olojen köyhyydestä ja elämän vaikeuksista syrjäkylillä. Tästäkin Elinan kirjassa on mainioita kuvauksia.

Suhtautuminen naisten toimintaan oli kirjavaa, oli vähättelyä, pyrkimystä ohjailla ja pitää kurissa naisten omaehtoista toimintaa. Toisaalta naisten erillinen toiminta perustui alemmuudentuntoihin, toisaalta vilkas vapaamuotoinen keskustelu antoi iloa ja mukavaa yhdessäoloa samalla kun tehtiin käsitöitä ja käsiteltiin yhteisiä asioita.

(dia 22)

Kun katsoo listaa hankkeista, joissa demokraattiset naiset ovat olleet mukana vaatimassa uudistuksia ja rakentamassa hyvinvointivaltiota, ei voi muuta kuin nostaa kiitollisena olematonta hattua.

(dia 23) ja (dia 24)

---

[60] SNDL:n toimintakertomus 1952-1955; Selostus syyskuussa 1952, 1. SNDL:n arkisto, KansA.
[61] SNDL:n järjestöllisestä tilasta ja tehtävistä sen suhteen, lokakuu 1956 liittoneuvostolle, 3. SNDL:n arkisto, KansA.
[62] Katainen 1994, 194.
[63] Huomenen tiellä 1960,198-199.
[64] Katainen 1994,149-157.

Koulutus oli lähellä naisten sydämiä. He olivat kokeneet sen puutteen elämässään monin tavoin. Yhtenäisen peruskoulun ajatus oli kirjattu jo SNDL:n perustamisvuonna liiton tavoitteisiin.

(dia 25)

Naiset rauhantyössä

Rauhantyö on kuulunut vahvasti demokraattisten naisten toimintaan yhteistyössä muiden järjestöjen kanssa. Poliittisen tilanteen kärjistyttyä v. 1948 rauhantyöhön panostettiin entistä enemmän. NKDL oli aktiivinen kansainvälisen rauhanliikkeen järjestäytymisessä. Pariisissa 1950 perustettu Maailman Rauhanneuvosto käynnisti nimenkeräyksen ns. Tukholman vetoomuksen puolesta, jossa vaadittiin atomiaseen kieltoa. Siihen kerättiin 500 miljoonaa allekirjoitusta. Suomessa naisliiton jäsenet keräsivät 300 000 nimeä.[65]

(dia 26)

Vuosina 1949-1951 SNDL vaati rauhanhallitusta ja Suomen ja Neuvostoliiton ystävyyden lujittamista. Naisliiton jäsenet vastustivat v. 1950 asevelvollisuuslain laajentamista koskemaan naisia. Levitettiin ”Koti ja viihtyisyys” –lehtistä rauhankysymyksen viemiseksi koteihin. Vaadittiin myös Korean sodan lopettamista ja tuettiin v. 1949 perustetun Suomen Rauhanpuolustajat -järjestön esitystä sotapropagandan estämiseksi. Kansainvälisen Naistenpäivän tunnuksia olivat Elämän puolesta sotaa vastaan ja Me valloitamme rauhan.[66]

Maailman Rauhanneuvosto kehotti keväällä 1951 keräämään nimiä viiden suurvallan sopimusta vaativaan Berliinin vetoomukseen. Naiset keräsivät lähes 170 000 nimeä, lähes puolet Suomessa kerätyistä nimistä. Hyvän tahdon viestin merkeissä järjestettiin juhlia. Naiset osallistuivat aktiivisesti myös Korean sodan lopettamista vaativaan kamppailuun. Kun Olympialaiset järjestettiin Suomessa, naiset järjestivät kotikutsuja ja pientilaisuuksia sekä ompelivat ja lahjoittivat osanottajille rauhanaiheisia taskuliinoja. Vuonna 1955 alkaneen atomisodan vastaisen vetoomuksen nimien keruu oli myös mittava tehtävä. Naiset keräsivät yli 200 000 allekirjoitusta.[67]

Kansainvälinen yhteistoiminta jatkui. Helvi Laine oli NKDL:n sihteeristössä pohjoismaisena sihteerinä vuosina 1954-1955.Hän lienee ollut mukana järjestämässä Äitien Maailmankokousta Lausannessa.[68]

Naisten Rauhan ja Vapauden Liiton Suomen osasto oli edelleen yhteistyökumppani rauhan asioissa. Vuonna 1955 kampanjoitiin yhdessä 38 tunnetun kansalaisen vetoomuksen puolesta, jossa pohdittiin ”mitä on tehtävä lasten suojelemiseksi uudelta sodalta ja moraalittomuutta ja rikoksia ihannoivalta roskakulttuurilta.”[69]

---

[65] Rauhan kasvot 1979, 10-12; SNDL:n toimintakertomus 1949-1951,.3-5. SNDL:n arkisto, KansA.
[66] SNDL:n toimintakertomus 1949-1951, 3-5 ja 18-19. SNDL:n arkisto, KansA.
[67] Rauhan kasvot 1979, 62; Luonnos SNDL:n toimintakertomukseksi IIII-IV edustajakokousten kaudelta 1952-1955, 1-2; SNDL:n järjestöllisestä tilasta ja tehtävistä sen suhteen, lokakuu 1956 liittoneuvostolle. SNDL:n arkisto, KansA.
[68] Luonnos SNDL:n toimintakertomukseksi IIII-IV edustajakokousten kaudelta 1952-1955. SNDL:n arkisto, KansA.
[69] SNDL:n järjestöllisestä tilasta ja tehtävistä sen suhteen, lokakuu 1956 liittoneuvostolle. SNDL:n arkisto, KansA.

(dia 27)

”Itämeri rauhan mereksi” oli vuodesta 1957 yksi rauhanliikkeen teemoista.[70] Jotkut demokraattiset naiset pääsivät osallistumaan myös Itämerenviikkojen tapahtumiin.

Niin kutsuttu Toinen Tukholman vetoomus suurvalloille neuvotteluista rauhan asian edistämiseksi hyväksyttiin Maailman Rauhanneuvoston istunnossa keväällä 1959. Allekirjoitusten keruu oli jälleen osa SNDL:n toimintaa.[71]

Rauhan ja aseistariisunnan puolesta kampanjoitiin lähes vuosittain: 1960 Suomen työläisnaisliikkeen 60-vuotisjuhlilla Oulussa tehtiin oma rauhanvetoomus, 1961 vetoomus YK:lle ja Geneven aseistariisuntakokoukselle, 1962 koottiin rauhantervehdyskirjaset eli 23 000 naisen rauhanviesti aseistariisuntaa käsitelleelle naisten maailmankokoukselle, 1962 SRP:n aloitteesta vetoomus YK:lle rauhanomaisen rinnakkainolon ja neuvotteluratkaisun puolesta ja 1964 NKDL perusti kansainvälisen Vietnam-komitean, mikä merkitsi Vietnamin sodan vastaisen kampanjoinnin alkua.[72]

(dia 28)

Rauhantyö ei ollut pelkkää allekirjoitusten keruuta erilaisiin vetoomuksiin. Naisten Maailmankongressiin valmistettiin 1963 yli 3200 helminauhaa, joissa oli yhteensä 110 000 puuhelmeä. Jokainen helmi oli lunastettu määrätyillä ystävyyden ja rauhanteoilla.[73]

(dia 29)

1960-luvun lopun rauhantyö oli toimintaa Vietnamin sodan lopettamiseksi (keräykset, tilaisuudet, korttikampanjat), Itämeri rauhan mereksi kampanjointia ja solidaarisuustaistelua ihmisoikeuksien ja kansojen vapauden puolesta.[74]

Seuraava vuosikymmen toi uuden solidaarisuusliikkeen demokraattisille naisillekin: Chilen tapahtumat järkyttivät monia naisia ja vetoomusten allekirjoitusten ja rahankeruu kaduilla käynnistyivät. Toisaalta ilon uutisia tuli Portugalin, Espanjan ja Kreikan vapautuessa vuosikymmeniä jatkuneesta diktatuurista.

(dia 30)

Vietnam-solidaarisuus jatkui ja voimistui 70-luvun aikana. Esimerkiksi 1974 vuoden 1974 Vietnam-apu keräyksen 73 000 markan tuotosta SNDL oli saanut kokoon yli 55 000 markkaa.[75]

(dia 31)

Vuoden 1975 Vappu painui monien naisten mieleen. Silloin todettiin Vietnamin sota päättyneeksi Vietnamin kansan voittoon.

(dia 32)

---

[70] Rauhan kasvot 1979, 238.
[71] Katsaus SNDL:n toimintaan V-VI liittokokousten väliseltä ajalta 1958-1966. SNDL:n arkisto, KansA.
[72] Katsaus SNDL:n toimintaan V-VI liittokokousten väliseltä ajalta 1958-1966; SNDL ry:n toimintakertomus VI-VII liittokokouksen väliseltä ajalta vv. 1962-65, 1 ja 8-9. SNDL:n arkisto, KansA.
[73] SNDL ry:n toimintakertomus VI-VII liittokokouksen väliseltä ajalta vv. 1962-65, 7. SNDL:n arkisto, KansA.
[74] SNDL:n toimintakertomus ajalta 1965-68. SNDL:n arkisto, KansA.
[75] Pippuri 4/1974. SNDL:n arkisto, KansA.

Solidaarisuustoiminnan kohteiksi nousivat Chilen lisäksi myös mm. Palestiina ja eteläinen Afrikka. Kansainvälinen naisten vuosi 1975 ”merkitsi tavattoman suurta edistysaskelta monissa maissa naisen aseman kohentumisessa”, todettiin naisliiton katsauksessa. Hertta Kuusinen oli ollut tapahtuman aloitteentekijänä toimiessaan NKDL:n puheenjohtajana.[76] Kansainvälinen lapsenvuosi 1979 oli yksi yhteistyöteema.[77]

Demokraattisten naisten rauhantyö on ollut osa kansallista ja kansainvälistä rauhanliikettä. Se on ollut sidoksissa aikansa poliittisiin kuvioihin. Neuvostoliiton suhde rauhanjärjestöihin varsinkin Maailman Rauhanneuvostoon on ollut myöhemmin kritiikin kohteena.[78] Uskon kuitenkin, että naisten piirissä rauhantyöhön on paneuduttu vilpittömästi ja täysin rinnoin.

Uusia tuulia toiminnassa 1960-luvulta alkaen

Demokraattisten naisten toiminta jatkui melko perinteisinä kampanjoina sosiaaliturvan ja rauhan puolesta 1960-luvun puoliväliin saakka.

(dia 33)

Sukupuoliroolikeskustelu rantautui Suomeen 1960-luvulla. Tasa-arvopolitiikka, miesten ja naisten yhdenvertaisuusajatus nousi uuden, sotien jälkeisen sukupolven myötä esiin. Tavoitteeksi tuli myös miesten roolin muuttaminen. Vuonna 1966 perustettiin Yhdistys 9, jonka synty pohjasi vanhoihin sukupuolirooleihin kohdistuneeseen tyytymättömyyteen. Yhdistys 9 edusti naisasialiikettä, mutta toisin kuin vanhat naisasialiikkeen järjestöt. Yhdistys 9 olikin tavallaan osa muita 1960-luvun radikaaliliikkeitä.[79]

Anna-Liisa Hyvönen arvioi, että aluksi uusi liike väheksyi jo olemassa olevia naisjärjestöjä. Uudessa liikkeessä arveltiin, että perinteiset naisjärjestöt sulkivat naiset omiin karsinoihinsa ja estivät pääsyn vallankäyttöön. Myöhemmin monet Yhdistys 9 jäsenet huomasivat, että sukupuolten välinen tasa-arvo on sidoksissa laajemmin ihmisten väliseen tasa-arvoon.[80]

Olennaiseksi osaksi uutta emansipatorista naiskäsitystä tuli vaatimus perheen ja ansiotyön samanaikaisesta yhdistämisestä.[81] Samalla kun Yhdistys 9 politisoitui, sen jäsenet lähenivät vasemmistoa. SNDL:n eräät jäsenet ottivat yhteyttä Yhdistys 9:ään ja järjestöjen vuorovaikutus alkoi yksilötasolla. Selvimmin Yhdistys 9:n vaikutus SNDL:oon näkyi naisliiton vuoden 1968 ohjelmassa.[82]

(dia 34)

Ohjelma Nainen, mies, demokratia syntyi jo v. 1966 aloitetun työn perusteella. Ohjelman valmistelussa ja käsittelyssä törmäsivät erilaiset näkemykset liiton tehtävistä, naisen asemasta ja tasa-arvosta. Ohjelmassa korostettiin biologisen ja kulttuurisen sukupuolen

---

[76] Työ rauhan, kansojen välisen yhteistoiminnan ja solidaarisuuden puolesta, osa SNDL:n liittotoimikunnan toimintakertomusta ajalle 3.6.1974-6.10.1977. SNDL:n arkisto, KansA.
[77] SNDL:n toimintakertomus lokakuu 1977-lokakuu 1980. SNDL:n arkisto, KansA.
[78] ks. esim. https://fi.wikipedia.org/wiki/Maailman_rauhanneuvosto.
[79] Jallinoja 1983, 123-132.
[80] Hyvönen, Anna-Liisa: Naisten voima on järjestäytymisessä. SNDL 30. Uusi Nainen 8/1974,
[81] Jallinoja 1983, 153. Emansipaatiolla tarkoitetaan nykyisin naisten vapautumista patriarkaatin ylivallasta ja tulemista tasa-arvoisiksi miesten kanssa (Jukka Korpela: Pienehkö sivistyssanakirja).
[82] Jallinoja 1983, 180.

eroa: monet naisen toimintaa rajoittavat käytännöt ja uskomukset ovat kulttuurisia, eivät ”luonnonmukaisia”.[83]

Samoihin aikoihin SNDL:ssa kytivät Suomen Kommunistisen Puolueen hajaannukseen liittyvät ongelmat. Vuoden 1968 kokous merkitsi liitolle taitekohtaa vanhan ja uuden välillä: vaikka johtoon jäi vielä paljon vanhan kaartin edustajia, joutui Tyyne Tuominen jättämään paikkansa pääsihteerinä ja antamaan tilaa liiton ulkopuolelta tulleelle, SKP:n enemmistösuuntausta edustaneelle Anna-Liisa Hyvöselle.[84]

(dia 35)

1970-luvun vaihteen toiminnan tärkeitä teemoja olivat:

- kamppailu lapsilisien korottamisen puolesta
- verotuskysymys
- 60-vuotias kansainvälinen naistenpäivä (vietettiin yhteistyössä Sos.dem. Naisliiton kanssa
- v. 1971 astui voimaan laki aborttioikeudesta, joka oli ollut naisliikkeen tavoitteena

1970-luku jatkui uusilla avauksilla:

- työläisnaiskonferenssit ensimmäisenä Lahti 1974
- lasten päivähoitolain toteuttamisen kysymykset
- äidinpalkka kysymys[85]

1970-luvun alussa osapuolijako oli jo melko pitkälti asettunut uomiinsa SNDL:n piireissä ja osastoissa: vuoden 1971 liittokokouksessa vähemmistöläisiä piirejä olivat Lahden, Uudenmaan, Helsingin, Etelä-Saimaan ja Joensuun piirit, enemmistöläisiä taas Lappi, Oulu, Turku, Jyväskylä, Kainuu ja Etelä-Savo. Kymin, Pohjois-Hämeen, Kokkolan, Satakunnan ja Vaasan piireissä osapuolijako ei ollut yhtä selväpiirteinen. Kokouksessa järjestettyjen äänestysten perusteella enemmistöä edusti 65 % ja vähemmistöä 35 % liittokokousedustajista.[86]

Vaikka osapuolijako oli olemassa, ei se lamauttanut toimintaa pahasti ennen vuotta 1983. Elettiin muutama vuosi eräänlaista liennytyksen aikaa.

Elina Katainen arvioi tilannetta näin:

> ”Kirjoittajan – ja lukijankin – valinnasta riippuu sävyttyykö SNDL naisliikkeen kehitystä myötäileväksi, mutta silti omaa linjaansa etsiväksi järjestöksi tai kenties kommunistisen puolueen kupeessa itseään hajottavaksi ja asemiinsa jäykistyneeksi vasemmistonaisten linnakkeeksi.”[87]

---

[83] Katainen 1994, 344-347.
[84] Katainen 1994, 355-358; Liikamaa 2020, 23.
[85] SNDL:n toimintakertomus 1968-71 ja SNDL:n liittotoimikunnan toimintakertomus 1974-77. SNDL:n arkisto, KansA.
[86] Katainen 1994, 365–366.
[87] Katainen 1994, 365.

Kuusi vähemmistöpiiriä oli ollut mukana Demokraattisen Vaihtoehdon (DeVa) toiminnassa vuoden 1983 eduskuntavaalien aikana. Vuoden 1986 liittokokouksessa liittotoimikunta päätti erottaa vähemmistöpiirit, jotka eivät kehotuksesta huolimatta olleet eronneet Devasta ennen kokousta. Helsingin ja Uudenmaan piirien perillisiksi oli jo saman vuoden toukokuussa perustettu uudet enemmistöläiset piirijärjestöt, jotka hyväksyttiin keskusliiton jäseniksi.[88] Erotettu vähemmistö puolestaan perusti keväällä 1987 Naisten Demokraattisen Toimintakeskuksen.[89]

SNDL:n toiminnassa olivat esillä työelämän kysymykset, matalapalkkaongelmat, osa-aikatyö, sosiaalipolitiikka ja rauhan asiat.[90] 1980-luvun alun vuodet olivatkin suurten rauhanmarssien aikaa. Pohjola ydinaseettomaksi vyöhykkeeksi -vetoomuksen miljoonan nimen keräämisessä SNDL:n osuus oli 200 000. Rauhan asia liitti myös monia naisjärjestöjä yhteistyöhön yli puolue- ja ideologiarajojen.[91]

Kaudelle 1977–80 liiton puheenjohtajaksi valittiin SKDL:n kansanedustaja Anna-Liisa Hyvönen, joka oli aiemmin toiminut liiton pääsihteerinä.[92] Edelliskauden puheenjohtaja Helvi Niskanen valittiin ensimmäiseksi varapuheenjohtajaksi ja yhtä lailla liitossa pitkään toiminut Irma Torvi toiseksi. Hyvösen vapauttaman pääsihteerin paikan peri Heli Astala.[93]

Anna-Liisa Hyvösen ajatukset naisliiton kehittämisestä ja merkityksestä kiteytyvät hänen vuonna 1971 Sirola-Opistossa pitämässään SNDL:n esittelyssä:

1. Toiminta naisen aseman parantamiseksi ja eriarvoisuuden poistamiseksi. Tämä on sen erillistehtävä. a) naisten taloudellisen aseman parantaminen (työnsaanti, palkkaus, verotus, ammattikoulutus, uudelleenkoulutus) b) koulun uudistaminen sekä muodoltaan että sisällöltään, sukupuolten erilaisesta kasvattamisesta luopuminen c) työhön pääsyn tiellä olevien esteiden poistaminen, lastenhoito työaikana, kotitöiden helpottaminen (palvelutalot, palvelukeskukset, palvelut sosiaaliselle voittoa tavoittelemattomalle pohjalle).
2. Naisten kokoaminen työhön rauhan ja kansojen ystävyyden puolesta, solidaarisuuteen kasvattaminen.
3. Naisten oman toiminnan kehittäminen nostamaan naisten omanarvon tuntoa ja rohkaisemaan heitä toimimaan itse oman asemansa parantamiseksi samoin kuin koko yhteiskunnan demokratisoinnin kuin sosialisminkin toteuttamisen puolesta.
4. Pakoton ja tiivis yhteistyö muun työväenliikkeen kanssa.[94]

---

[88] Katainen 1994, 381–382.
[89] Katainen 1994, 382–383.
[90] Katainen 1994, 355–358.
[91] Pohjola ydinaseettomaksi vyöhykkeeksi -vetoomuksen keräämiseen osallistuivat Suomessa Keskustapuolueen Naiset, Liberaalisen Kansanpuolueen Naiset, Naisten Kansainvälisen Rauhan ja Vapauden Liiton Suomen osasto, Suomen sosialidemokraattinen naisliitto, SNDL, Svenska Kvinnoförbundet, Unioni Naisasialiitto Suomessa, Naiset Rauhan Puolesta, Suomen Rauhanliitto – YK-yhdistys, Suomen Rauhanpuolustajat, Feministit–Feministerna ja Finlands Svenska Marthaförbund. Lehdistötiedote Pohjola ydinaseettomaksi vyöhykkeeksi -vetoomuksesta 17.4.1982. 288 H sis. muk. järj. asiakirjat HQ Muut asiakirjat rauhanmarssit 1981–1982. SNDL:n arkisto, KansA.
[92] Tuohon tehtävään hänet oli valittu ensimmäisen kerran vuonna 1968, jolloin hän syrjäytti tointa melkein 20 vuotta hallussaan pitäneen Tyyne Tuomisen.
[93] Liikamaa 2020, 27.
[94] SNDL:n esittely pidetty Sirola-Opistossa 5.5.1971, Anna-Liisa Hyvösen arkisto Ca, kansio 4, KansA.

Anna-Liisa Hyvönen pyrki vaikuttamaan myös SKP:n linjaan suhteessa työhön naisten keskuudessa. Hän korosti mm. että naisten osallistumista ammattiyhdistysliikkeeseen on lisättävä ja naisten aseman parantamiselle on asetettava tavoitteita.[95]

Vuoden 1980 liittokokous merkitsi eräänlaista uuden polven esiinmarssia naisliiton johdossa, kun kaikki kolme puheenjohtajaa ja pääsihteeri menivät vaihtoon. Puheenjohtajaksi nousi Inger Hirvelä, ensimmäiseksi varapuheenjohtajaksi Eeva Hakala ja toiseksi Marja-Liisa Salminen. Pääsihteerin paikalle valittiin Oili Martimo.[96]

Liittoon oli jo 1970-luvulla syntynyt uudenlaisia osastoja mm. Protestantat, jotka edustivat uudentyyppistä naisliikettä. 1980-luvulla uusia liikkeitä lähellä olevat ryhmät elpyivät ja järjestivät kabareita ja tilaisuuksia (mm. Noita-kabaree) sekä toivat keskusteluun roolikäyttäytymisen juuria, tietoisuutta omasta itsestä ja naisliiketutkimusta. SNDL:n aktiivisuuden kohteina olivat Kansainvälisen Naistenpäivän vietto ja naisten rauhanmarssit. Arki, tunteet ja sukupuoli nostettiin politiikan kentälle. ”Arkienkelit” ideoivat toimintaa ja vuoden 1990 naisfoorumin teema olikin ”vastustamaton arki”[97]

Vasemmistolaisen naistoiminnan mausteena on jo vuodesta 1966 toiminut Pippuri-lehti, joka aloitti ilmestymisen jo v. 1966 SNDL:n lehtenä ja toimi myös Vasemmistonaisten yhteydenpitäjänä vuoteen 2015.[98]

Uusi Nainen lehden merkitys

(dia 36)

Uusi Nainen –lehti oli perustamisestaan v. 1944 lähtien tärkeä julkaisu demokraattiselle naisliitolle varsinkin siksi, että se oli suosittu myös järjestöjen ulkopuolisten naisten keskuudessa. Mannekiininäytökset ja ”iloiset illat” vetivät puoleensa.[99]Työväen Kotiliedeksikin kutsuttu[100] *Uusi Nainen* oli kuukausittain ilmestyvä naisille suunnattu poliittinen kulttuuri- ja mielipidelehti.

Uusi Nainen –lehdellä oli omaa kerho-, kurssi- ja pukuesittelytoimintaa ainakin 1950-luvulla. Se harjoitti valistustoimintaa mm. esittelemällä kansallista kulttuuriamme.[101] Uuden Naisen levikki oli 1953 79 000 kuukaudessa.[102] Lehden tilaajista vain 25 % oli demokraattisten järjestöjen jäseniä, mikä osoittaa sen mahdollisuuden ulottaa viestintää laajalle yleisölle. Naisliitossa todettiinkin lehden tarpeellisuus ”- ei vain kodinhoitoon kuuluvien pikkupulmien ratkaisijana, vaan suurempien yhteiskuntaelämään liittyvien kysymysten selvittäjänä.” Lehdellä oli 1960-luvun vaihteessa asiamiehiä noin 4000 ja asiamiestilaisuudet, Uuden Naisen juhlat sekä piirien väliset kilpailut edistivät lehden levikkiä.[103]

---

[95] Naisten asemasta ja kommunistien työstä naisten keskuudessa 1975, Anna-Liisa Hyvösen arkisto Db kansio 7. KansA.
[96] SNDL:n XII lk:n pk 1.–2.11.1980. 31 C pöytäkirjat CA liittokokouksen pöytäkirjat 1980–80. SNDL:n arkisto, KansA.
[97] Katainen 1994. 374-381
[98] Wikipedia: https://fi.wikipedia.org/wiki/Vasemmistonaiset. Viitattu 13.3.1924
[99] Katainen 1994, 114.
[100] Malmberg, R. (1991). ‘Naisten ja kotien lehdet aikansa kuvastimina’ teoksessa Tommila, P. (toim.), *Suomen lehdistön historia 8: Yleisaikakauslehdet*, Kuopio: Kustannuskiila. 212
[101] SNDL:n toimintakertomus 1952-1955, 2-4. SNDL:n arkisto, KansA.
[102] Katsaus SNDL:n toimintaan 1952-55. SNDL:n arkisto, KansA.
[103] Katsaus SNDL:n toimintaan V-VI liittokokousten väliseltä ajalta 1958-1966, 35-36. SNDL:n arkisto, KansA.

1960-luvulla Uusi Nainen levisi entistä laajemmin SNDL:n oman jäsenistön keskuuteen; lähes 80% jäsenistöstä oli tilaajia esim. v. 1964.[104] Poliittisen ja yhteiskunnallisen sisällön ohella *Uusi Nainen* sisälsi myös varsin paljon perinteistä naistenlehtimateriaalia, jonka osuus kasvoi vuosien varrella44. Ruokaohjeita on paljon, samoin kuin kauneuteen ja terveyteen liittyviä juttuja. Sisustus, muoti ja käsityöt ovat merkittävässä osassa ja lehden mukana tuli kuukausittain myös kaava-arkki.[105]

Lehden levikki oli 1970-luvulla parhaimmillaan 80 000 ja vielä 1980-luvullakin sitä myytiin useissa kymmenissä tuhansissa numeroissa.[106] Koko kansandemokraattisen leirin laajalevikkisin julkaisu oli aikanaan ollut naisliiton rahasampo ja 1970-luvullakin yhä voittoa tuottava. Mutta tilanne muuttui.

SNDL oli 1970–80-luvuilla yhä enenevissä määrin myös taloudellisissa vaikeuksissa, mikä sekin välillisesti johti juurensa hajaannukseen. Liiton lehti Uusi Nainen oli alkuvuosista asti ollut liiton suurin taloudellinen ponnistus ja toisaalta varainkeruun väline, mutta hajaannuksen vaikutuksesta monet vähemmistöläiset lopettivat lehden tilaamisen, eivätkä vähemmistöläisten johtamat piirit enää tehneet työtä lehden levikin lisäämiseksi. Lehden taloudelliset ongelmat raahasivat myös liiton taloutta alas, eikä lehden lopettamistakaan 1980-luvun alussa pidetty mahdottomana ajatuksena. 1982 päädyttiin lopulta perustamaan Yhteistyö Oy:n, Oulun Kirjateollisuus Oy:n ja SNDL:n voimin Uusi Nainen Oy, joka jatkossa otti vastuun lehden julkaisemisesta.[107]

Uusi Nainen –lehti ei menettänyt merkitystään, vaikka taloudelliset huolet kasvoivat. Jos *Uutta Naista* tarkastellaan nimenomaan liiton ulospäin suuntautuneen työn välineenä, vuodet 1982 ja 1983 voidaan tulkita liiton feministisen avautumisen kaudeksi. Iso osa liiton feministisiin aiheisiin keskittyneestä keskustelusta aikavälillä 1977–83 käytiin juuri lehdessä, ja sen monet kirjoittajat ilmaisivat kiinnostusta uuteen liikkeeseen jo ennen kriittisiä vuosia.[108]

(dia 37)

SKP:n ja SKDL:n lopetettua toimintansa vuonna 1990 Uusi Nainen -lehti ei jatkanut uuden Vasemmistoliiton alaisena, vaan sen julkaisemiseksi perustettiin Palmikot ry, joka julkaisi lehteä vuodesta 1990 saakka. Lehden viimeinen numero ilmestyi vuonna 2008.

1990-luvun murros vasemmistoliiton naisjärjestö ja vasemmistofeministinen verkosto

SNDL:n 18. liittokokous kesäkuussa 1989 otti myönteisen kannan uuden vasemmistopuolueen perustamiseen. Vapaus, solidaarisuus, tasa-arvo ja oikeudenmukaisuus olivat ihanteina. Naiset vaativat myös kiintiöperiaatteen noudattamista, naistoiminnan voimavarojen turvaamista ja naisten täysivaltaisen mukanaolon

---

[104] SNDL ry:n toimintakertomus VI-VII liittokokouksen väliseltä ajalta vv. 1962-65, 29. SNDL:n arkisto, KansA.
[105] Niiranen 2023, 13.
[106] Helsingin Sanomat (1996). *Uusi Nainen -lehden suuruuden ajat*, 26.3., HS Aikakone. Saatavilla osoitteessa: https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000003518931.htm
[107] Liikamaa 2020, 23-24.
[108] Liikamaa 2020, 132.

mahdollistamista. Matalapalkkakysymyksen ratkaiseminen ja sukupuolten välisten palkkaerojen poistaminen ja sukupuolten tasa-arvoon tähtäävät toimet olivat naisten tavoitteita uudelle vasemmistopuolueelle.[109]

Vasemmistolaisen, radikaalin ja feministisen naistyön kehittäminen jatkui seuraavana vuonna Jyväskylässä.

Syntyi Vasemmistonaiset – Vänsterkvinnorna, joka on valtakunnallinen naisverkosto. Se on vasemmistoliiton naisjärjestö ja samalla avoin verkosto niille naisille, jotka haluavat vaikuttaa ja tehdä vasemmistofeminististä politiikkaa ilman puolueen jäsenyyttä.

(dia 38)

Vasemmistonaiset perustettiin lokakuussa 1990 Jyväskylässä Naisfoorumi 90 -tapahtuman yhteydessä. Perustavaan kokoukseen osallistui 491 naista. Vasemmistonaiset päätti tehdä Vasemmistoliiton naistyötä, mutta korosti myös itsenäisyyttään. Vasemmistonaiset ei ole rekisteröity yhdistys vaan verkosto. Tällä valinnalla perustajat halusivat korostaa Vasemmistonaisten avointa luonnetta.[2] Järjestäytymisen muodoista käytiin paljon keskustelua ennen kokousta. Osa vasemmistonaisista halusi muodostaa kiinteämmän organisaation.[110] Mutta joustavuus voitti. Vasemmistonaisten ensimmäinen toimintasopimus vuodelta 1990 ”Meillä on oikeus täyteen naisen elämään” korosti uudenlaista poliittista kulttuuria, avoimuutta ja arjen ja politiikan yhteensovittamista. Vasemmistonaiset on ennen kaikkea osa naisliikettä ja avoin myös niille, jotka haluavat vaikuttaa ja tehdä vasemmistofeminististä politiikkaa ilman puolueen jäsenyyttä. [111]

Suomen Naisten Demokraattisen Liiton viimeisen toimintakertomuksen luonnos päättyi toteamukseen: Menneestä on otettava tuli eikä tuhka!!![112]

---

[109] Suomen Naisten Demokraattinen Liitto toimintakertomus 5.6.1989-29.4.1990, Luonnos. SNDL:n arkisto, KansA.

[110] Wikipedia: https://fi.wikipedia.org/wiki/Vasemmistonaiset. Viitattu 13.3.1924

[111] Meillä on oikeus täyteen naisen elämään. Vasemmistonaisten toimintasopimus, NaisVirtaa 2010; 12; https://www.vasemmistonaiset.fi/toiminta/

[112] Suomen Naisten Demokraattinen Liitto. Toimintakertomus 5.6.1989-29.4.1990 (Luonnos). SNDL:n arkisto, KansA.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistolähteet

Kansan Arkisto (KansA), Helsinki

Henkilöarkistot

Hyvönen, Anna-Liisa

Suomen Naisten Demokraattisen Liiton arkisto

Perustavaa kokousta valmistelevan kokouksen pöytäkirja 1944

Liittokokouksen pöytäkirjat 1980

Toimintakertomukset 1944-1990

Muut asiakirjat

Uusi Nainen

Pippuri

Valokuvat

Kirjallisuus

Painetut lähteet ja aikalaiskirjallisuus

Demokraattisen naisliikkeen historia, Opintokirje n:o 4, Sirolan kirjeopisto Helsinki 1963, painettu Satakunnan Yhteisvoima Oy Pori.

Kirjallisuus

Aunila, Seija: How the women's magazine became part of war propaganda. The formation and transformation of the women's idea in Kotiliesi magazine during Second World War Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2020, 284 p. Abstrakti.

Huomenen tiellä, Suomen työläisnaisliikkeen 60-vuotisjuhlakirja, Suomen Naisten Demokraattinen Liitto, Elli Stenberg ym. (toim.), Tampere 1960.

Jallinoja, Riitta: Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet, WSOY Juva 1983.

Katainen, Elina: Akkain aherrusta aatteen hyväksi. Suomen Naisten Demokraattinen Liitto 1944-1990, Kansan Sivistystyön Liitto Helsinki, 1994.

Katainen, Elina: Waloon ja Wapauteen! (Maria Raunio) teoksessa Yksi kamari – kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset, Eduskunnan kirjaston tutkimuksia ja selvityksiä 4, toim. Pirjo Markkola et al.Helsinki 1997.

Kilpi, Sylvi-Kyllikki: Suomen työläisnaisliikkeen historia, Pori 1953.

Koivumäki, Pirjo: Suomen työläisnaisliikkeen lehdistö vuosisadan alusta 1920-luvun loppuun, Kommunisti 6/1980 : s. 466-470, 465.

Koskinen, Pirkko K.: Äänioikeuden lainsäädäntöhistoriaa, teoksessa Yksi kamari – kaksi sukupuolta. Suomen eduskunnan ensimmäiset naiset, Helsinki 1997.

Liikamaa, Maria: Henkilökohtainenko poliittista? Uusfeminismin haaste ja naiskysymyksen uudelleenmäärittely kansandemokraattisessa naisliikkeessä 1977–1983, Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta, Poliittinen historia, Pro gradu –tutkielma, Toukokuu 2020.

Lähteenmäki, Maria: Vuosisadan naisliike. Naiset ja sosialidemokratia 1900-luvun Suomessa, Helsinki 2000.

Malmberg, R.: ‘Naisten ja kotien lehdet aikansa kuvastimina’ teoksessa Tommila, P. (toim.), *Suomen lehdistön historia 8: Yleisaikakauslehdet*, Kuopio: Kustannuskiila. 1991.

NaisVirtaa. Vasemmistonaiset 20 vuotta. Toim. Riikka Korpinurmi , Helsinki 2010;

Niiranen, Mari: Työväen vastapuhetta valkoisessa Suomessa
Rotu- ja rasismidiskurssi *Uusi Nainen* -lehdessä 1970- ja 1980-luvuilla,
Yhteiskunnallisen muutoksen maisteriohjelma, poliittinen historia

(dia 39)

Maisterintutkielma, 2023.
Rauhan kasvot. Tapahtumia ja toimintaa rauhantyön taipaleelta 1949-1979. Toim. Cai Melakoski ... Helsinki 1979.

Rötkö, Heidi: ”Kodin luo pääasiallisesti perheenemäntä, äiti. Häneltä vaaditaan monta hyvää ominaisuutta”. Naisten toiminta ja kirjoittelu sanomalehdistössä 1899–1907, Itä-Suomen yliopisto Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta, Historia- ja maantieteiden laitos, Suomen historian pro gradu –tutkielma, Huhtikuu 2023.

Sulkunen, Irma: Retki naishistoriaan, Hanki ja Jää, Helsinki 1991.

Turunen, Arja: Naistenlehdet Suomessa 1880-luvulta 1930-luvulle, Media & viestintä 37 /2014.